

„Česká víra není římská víra, nýbrž husitská, českobratrská“. Český nacionalismus a jeho evangelická podoba¹

Peter Morée

Czech Nationalism and Its Evangelical Form. The concept of Czech national identity developed by František Palacký and Tomáš Masaryk saw the period of the Bohemian Reformation as the Golden Age of the Czech nation. It was from there that the Czech nation got its mission and task in history. The communist ideology was successful in using and manipulating this nationalist concept to justify its own place in the core traditions of the Czech nation. For Czech Protestants – by themselves a small minority in the country – the concept of Palacký and Masaryk was very attractive, as it identified the founders of their theological tradition with the founding fathers of the Czech nation. Traces of this Protestant nationalism can be found in key documents of the Evangelical Church of Czech Brethren in the 20th century.

A právě proto jsme povoláni k tomu, abychom ve světle Slova Božího zkoumali *zvláštní poslání národa*. Věříme, že v dějinách našeho lidu se projevují znaky toho, k čemu Bůh náš národ určil. Býti Čechem neznamená podle našeho názoru jen mluvit česky a účastnit se národních podniků, nýbrž vystihovat ty plány a cíle, které Bůh postavil před národ.

Zásady českobratrské církve evangelické, 1946, s. 52

V českém prostředí se málokdy mluví o české národní identitě komparativně, tj. ve srovnání s tím, jak se o národní identitě mluví v okolních národech či zemích. To, jak se podobná diskuse vede v Maďarsku, v Německu nebo v Polsku, není dáno do kontextu s úvahami o tom, jaké koncepty národa existují v českém diskurzu. Pokud se ovšem něco dozvíme o nějakých událostech ze sousedících států v souvislosti s národní identitou, nese to často negativní nádech, podezření, že se sousedé zase dali do nacionalistických nálad, které vlastně nikdy úplně neopustili.

Debata o české národní identitě má proto poměrně exkluzivistický ráz a je často vedena v idealistickém tónu. Je to patrné ve slovníku, který je v této souvislosti používán. Obvyklé jsou termíny jako česká otázka, češství nebo česká identita; vlastenectví nebo národovectví už mají jiné odstíny,

¹Tento článek vznikl v rámci projektu „Josef Lukl Hromádka (1889–1969) a český protestantismus v letech 1945–1989“, GA AV A801830801.

a naprosté tabu existuje kolem používání slova český nacionalismus, které má naznačit něco extrémního a odpuzujícího.

Tento příspěvek má za cíl podívat se na českou debatu o národní identitě – obzvláště v kruzích českých evangelíků – z hlediska mezinárodního diskurzu. V posledních desetiletích – částečně kvůli oživení nacionalismu například v bývalé Jugoslávii – zaznamenala badatelská činnost o otázce národní identity, nacionalismu a jejich eventuálních důsledků obrovský zájem. Průkopnickou práci na tomto poli udělali Ernest Gellner, Benedict Anderson, Eric Hobsbawm a Anthony Smith.² První proslul větičkou, ve které shrnul podstatu svého poznání: nacionalismus předchází národu – anebo jinak řečeno: nacionalismus plodí národ. Druhý mluvil o virtuálních komunitách, které díky přesvědčivé síle nacionalismu vzniknou nebo se přemění. Eric Hobsbawm věnoval pozornost změnám, které nacionalismus působí ve vytváření obrazu dějin a tradic. A konečně Anthony Smith do probíhající debaty přispěl tím, že rozlišil mezi různými pojetími národní identity a že upozornil na náboženskou dimenzi nacionalismu. To poslední je důležité pro debatu o českých pojetích národní identity, kde se často objevují pojmy smysl, tužby nebo poslání. Pojem nacionalismus v této souvislosti neznamená nic jiného než legitimizování politických nároků národního společenství pomocí historických, kulturních, náboženských a dalších argumentů.

Národní památník

Národní památník na Vítkově je po všech stránkách zvláštní budova.³ První kámen byl položen 8. listopadu 1928 prvním prezidentem Československé republiky. Vítkov měl být protikladem Bílé hory, měl se stát protiobrazem potupného ponížení českého národa na malém kopci západně od Prahy. Vítkov měl odčinit Bílou horu.

Budova byla mj. koncipovaná jako mauzoleum pro vojenské a politické představitele československého státu. Kulturní představitelé už měli své místo na dalším z pražských kopců, na Vyšehradě. V památníku měl

---

²Jejich stěžejní díla jsou: Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford 1983; Benedict Anderson, *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, London 1986; Eric Hobsbawm, *The Invention of Tradition*, Cambridge 1983, nebo jeho *Nations and nationalism since 1780: programme, myth and reality*, Cambridge 1990; Anthony Smith, *National Identity*, Harmondsworth 1991, nebo jeho *Nationalism: Theory, Ideology, History*, Cambridge 2001.

³K Národnímu památníku viz <http://pamatnik.nm.cz/>, Emanuel Poche, *Prahou krok za krokem*, Praha 1985, Peter C. A. Morée, *Kapstokken aan de Moldau*, Benešov 2007.

být pohřben Tomáš G. Masaryk, ale nestalo se tak. Nejenže budova nebyla v r. 1935 dokončena, ale údajně sám Masaryk si nepřál být uložen do stavby, kterou považoval nakonec za megalomanskou. Raději si zvolil méně okázalé Lány jako místo svého posledního odpočinku.

Edvard Beneš se chystal na otevření budovy zhruba 10 let po zahájení stavební práce. Termín byl stanoven na 28. října 1938, tedy 20 let po založení ČSR. Všechny části ještě nebyly hotové, ale v zásadě byla stavba připravená k použití. Například ještě nestála jezdecká socha se Žižkou před budovou a vchodové dveře byly obyčejné. Dá se předpokládat, že Beneš chystal plamennou řeč o velkém zápase, který český národ vedl o svou samostatnost už od dob husitských válek, které začaly právě na Vítkově. Nasnadě by bylo srovnání těžkého období po upálení Mistra Jana Husa s nejistou dobou 30. let 20. století. Národní památník měl být symbolem především mravní síly a vojenských tradic českého národa.

K otevření ovšem nedošlo. Měsíc před plánovanou slavností padlo v Mnichově rozhodnutí o rozdělení Československa, které znemožnilo otevření národního památníku. V důsledku těchto událostí Beneš abdikoval a opustil republiku. Památník, který se měl stát pýchou národa, nebyl uveden do zamýšleného provozu, ale zůstal jako „eine Unvollendete“. Za války sloužil jako sklad pro Wehrmacht.

Po válce se dělníci ke stavbě vrátili teprve po únoru 1948. Budova byla rozšířena o jednu místnost na památku sovětské armády, která osvobodila Československo od nacistického režimu. Další adaptace souvisely s úmrtím Klementa Gottwalda v roce 1953, kdy měl památník sloužit jako mauzoleum pro komunistické pohlaváry. V té době dostala budova také monumentální vstupní dveře, dílo sochaře Josefa Malejovského.

Tady je třeba zmínit se o tom, že památník je koncipován jako sekulární katedrála se vším všudy, co k tomu přísluší. Má hlavní loď, apsidu, kapli a kryptu pro ostatky sekulárních svatých. Dveře měly tento ráz doplnit a zdokonalit, a to tím, že dostaly reliéfy, které mají zobrazit hlavní momenty revolučních dějin českého národa a dělnického hnutí. Tak jak je hlavní vstup do katedrály ozdoben sochami a obrázky z dějin spásy (svatí, příběhy z evangelia atd.), tak nabízí vstup do památníku pohled na sekulární dějiny spásy, ovšem v podání komunistického režimu 50. let. První z celkem dvanácti obrazů se týká Jana Husa, druhý znázorňuje Želivského s kalichem, až vše vyústí v únorový převrat a vládu sociální spravedlnosti.

Od Jana Husa je to jen několik kroků k cíli českých i světových dějin, vzkazují dveře do Památníku. Nebo jinak: kořeny české diktatury proletariátu jsou u Mistra Jana Husa a jeho – především radikálních – násle-

doovníků. Tento koncept najdeme především u Zdeňka Nejedlého, jehož životní dráha vedla od působení jako historika před 2. světovou válkou ke vstupu do totalitní politiky po vyhlášení Protektorátu a útěku do Moskvy. Komunisté jsou u něj dědici českých tradic, obzvláště radikální české reformace.⁴ Podle něj by Hus dnes už nekázal v Betlémské kapli, ale na Václavském náměstí nebo v Lucerně na shromáždění komunisticky smýšlejících.

Smysl dějin a dějin spásy

Dveře do Národního památníku nám představují smysl českých dějin v podání komunistického režimu. Je to znázornění značně propagandistické, zjednodušující, zploštělé a v tomto ohledu i vulgární. V zásadě slouží ovšem stejnému účelu jako vstupní dveře do svatovítské katedrály. Návštěvník prochází dějinami spásy, velké příběhy o otcích a matkách jsou připomínány tak, aby se zapojil do té velké tradice a tak vešel do chrámu Božího. Co je ale důležitější: výklad smyslu českých dějin prezentovaný na dveřích není ojedinělá, izolovaná a unikátní věc, ale má svůj základní vzor. Vychází z debaty o smyslu českých dějin, která se vedla především v 1. polovině 20. století.

Pro každý nacionalismus je příznačné, že podá svůj výklad dějin k tomu, aby obhájil a legitimizoval své nároky na obecnou platnost ve svém kontextu. To platí dvojnásobně ve středoevropském prostoru, kde se nacionalismus rozvíjel ne tolik v souladu se zájmy vládnoucí elity, ale spíše navzdory mocenským strukturám. Tento typ nacionalismu byl od začátku kulturní a teprve později se vyvinul v politické hnutí s politickými požadavky, zatímco například francouzský nebo i nizozemský nacionalismus 19. století úzce souvisel se zájmy státu.⁵

Jaksi nadčasové, metafysické požadavky a nároky nacionalismu se dají podle Anthonyho Smithe rozlišovat takto:

1. Svět je rozdělen na národy, každý má svou povahu, historii a poslání.
2. Zdrojem veškeré politické moci je národ, lojalita k národu přesahuje jiné lojality.
3. K tomu, aby člověk byl svobodný, musí patřit do národa.
4. Národy mají nárok na maximum sebe-vyjadřování a autonomie.

---

⁴Viz např. jeho *Komunisté dědici velikých tradic českého národa*, Praha 1950, a *Hus a naše doba*, Praha 1952.

⁵Viz např. Miroslav Hroch, *V národním zajmu*, Praha 1999.

5. Pokojný a spravedlivý svět musí být založen na svobodných národech.⁶

Středoevropský nacionalismus nejen nabízel jakýsi program k rozvoji národního jazyka a národní kultury, ale představitelé národních hnutí se orientovali i na dějiny a přepracovali dějiny daného teritoria na dějiny daného národa. Něco podobného ukázal i František Palacký, který nejdříve vydal německou verzi prvního svazku svých dějin pod názvem *Geschichte von Böhmen*, o několik let později pak jeho českou verzi pod názvem *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*.⁷ V úvodu do německé verze se vyskytuje rozsáhlý geologický a geografický popis české a moravské krajiny, která tvoří dějiště následujícího příběhu dějin českých zemí. Tento úvod je v české verzi výrazně zkrácen, a především doplněn o vyklad o základních pólech českých dějin, které se vyvíjejí v silovém poli mezi slovanstvím a němečtvím, mezi protestantismem a katolicismem. Palacký zde tímto způsobem prohlašuje, že nepíše dějiny českých zemí, ale jedné z několika etnických skupin, které se na tomto území zabydly.

Tento proces reinterpretace dějin sám o sobě není výjimečný, protože dějiny se odjakživa přepisovaly podle toho, kdo zrovna byl u kormidla. Výklad dějin měl především legitimizovat význam a nároky pánů u moci. Od 19. století se ovšem objevuje nový jev, který se v sekulární historiografii od středověku nevyskytoval. Národní dějiny měly nejen dokazovat, že národ jako nový nositel svých dějin je jako takový oprávněný, ale zároveň měly ukázat, že dějiny se nacházejí v rozhodující fázi před dovršením. Národ, který prošel ve svých dějinách obdobím růstu i úpadku, slávy i ponížení, se teď nachází na prahu své seberealizace, kdy má dosáhnout toho, na co má z dějinného a pak i politického pohledu nárok. Schéma, které je na tento program aplikováno, je poměrně jednoduché, protože pro přílišné nuance zde není prostor. Musí být jasné, kdo byl potlačovatelem a kdo potlačovaným.

Jinak řečeno, dějiny jsou tedy přepisovány – nebo „invented“, jak říká Eric Hobsbawm – podle vzoru dějin spásy. K tomu patří dva základní pilíře, které mají spásné účinky národního společenství obhájit. Zaprvé musí mít národní dějiny svůj Zlatý věk, jakýsi ráj, kde národ prožil své nejlepší období a který dokázal, čeho dobrého národ je schopen, když jsou k tomu podmínky. Pak ale musí tyto dějiny mít i své temné období, kdy národ přišel o svůj ráj a trpěl pod útlakem jiných, mocnějších. Především v tomto

⁶Anthony Smith, *Chosen Peoples, Sacred Sources of National Identity*, Oxford 2003, s. 31.

⁷František Palacký, *Geschichte von Böhmen*, 1846; *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, 1848.

období nachází národ své mučedníky, kteří trpěli a umírali pro dobro a budoucnost národa. Národ musí zápasit o svou existenci a vybojovat si návrat do toho Zlatého věku. Základní struktury těchto dějin jsou tedy silně náboženské, protože nabízí útěchu, naději a nakonec i spásu pro ty, kteří patří do okruhu vyvolených.

V Praze se nacházejí dvě sochy, které toto pojetí dějin velmi názorně vyobrazují. Je to socha Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, kde Hus coby představitel a vůdce Zlatého věku českého národa vyvádí z otroctví své lidi, a to ve své době, ale také v době národního rozmachu. Druhá je sousoší Františka Palackého na Palackého náměstí, kde je velmi dramaticky znázorněno, jak historik Palacký svým nacionalistickým pojetím dějin odhaluje a zahání utiskovatele a osvobozuje utiskované.

Z těchto národních dějin spásy vyplývá pak i současné poslání národa. Již zmíněný Anthony Smith rozlišuje dvě pojetí národního poslání a spojuje je s vyvoleností, kterou si národ nárokují:

1. Národ má s Bohem smlouvu, která mu dává speciální pozici a roli mezi národy, pokud budou žít podle vyžadovaných kritérií. Pak jsou vyvoleni, jako takoví podávají svědectví, jsou Boží spolupracovníci. Toto pojetí je spíše u malých národů, kde je pocit ohrožení převládající a síly jsou omezené.

2. Národ má od Boha poslání, úlohu, kterou musí na zemi uskutečnit. Národy jsou Božími nástroji, mají realizovat jeho plán. Jsou to spíše velké národy, které vidí samy sebe v tomto světle.⁸

Poslání a úkol národa

Tady jsme u kořenů slavného sporu o smysl českých dějin, tj. u toho, proč se vůbec onen spor vedl a proč byl a je tak atraktivní. Národ, který v Palackého pojetí dějin téměř vstal z mrtvých, mohl tak učinit pouze pokud měl jakési nadčasové poslání, které se realizuje v dějinách.

Tomáš Masaryk ve svých spisech dojde k závěru, že smysl českých dějin se ponejvíce jevil v bratrské reformaci, protože bratři ty hodnoty, které Palacký identifikoval v české reformaci jako demokratičnost a mírumilovnost, dovršili ve svém způsobu života podle ideálu humanitního. V úvahách nad spojením české reformace se snahami národního obrození říká:

Toto úsilí filosofické, hledající smysl české historie a poslání českého národa, vede nás k problému náboženskému: je to problém českého života a jeho výkladu vůbec. Je to však také náš problém český: k ideji bratrství dospěli jsme svým vývojem náboženským a mravním; idea ná-

---

⁸Anthony Smith 2003, s. 44ff.

boženská však, idea náboženské a mravní reformy byla po více než 400 let přímo viditelným a čitelným obsahem našich dějin.⁹

Tím je dán i metafyzický plán českého národa, který by se měl jako národ Českých bratří vrátit k období své největší slávy. Bude zachráněn, pokud bude věrný svému dějinnému poslání.

Ve svém spise *Česká otázka* Masaryk myšlenku o zvláštním poslání českého národa dále rozvíjí. Tady nepoužívá tak hojně slovíčko poslání, ale spíše mluví o národním úkolu, který je zakódován v dějinách. Je tedy o to, aby národ zůstal věren poslání, které mu bylo uloženo. „Humanitu znamená nám náš národní úkol vypracovaný a odkázaný nám naším Bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života.“¹⁰ Ze zlatého věku českých dějin, z české reformace, Masaryk vybere Petra Chelčického, „člověka cele českého,“ který ukazuje cestu ven ze slepé uličky, do které se dostaly husitismus/utrakvismus a táborství. Z Chelčického pak povstala česká církev, která dokázala vydržet a udržet českou povahu. Z ní vzešel Komenský, který se kvůli svým reformám vzdělání a přístupu k vědě stal učitelem národů.

České dějiny se tedy točí kolem humanity jako kolem prvku do nich od počátku vloženého. Podle TGM mají české dějiny smysl pouze ve světle této humanity. Ona je tím, co činí dějiny českých zemí dějinami českého národa. Tato humanita, která se vytříbila v Jednotě bratrské, je českým příspěvkem světu. Masaryk se v tomto výkladu českých dějin zaštiťuje Palackým. Na konci spisku o Palackého ideji národa českého píše: „Palacký nám ukázal, že naše idea česká je vpravdě ideou světovou, otázkou životní, nejživotnější: určovat poměr člověka k člověku, národa k národu sub specie aeternitatis – ve smyslu věčnosti.“¹¹

Podle Masaryka je toto pojetí humanity metafyzickým smyslem, skrytým proudem českých dějin, který určuje poslání Čechů ve světě. Dějiny mají cíl a Masaryk je přesvědčen o tom, že ví, co je obsah a směr českých dějin. V humanitě je spásonosný potenciál, jak ukázal průběh konfliktu 1. světové války.¹² Bez Masarykova pojetí českých dějin by nebylo Československo, tvrdí ve své polemice s Josefem Pekařem.¹³ Je úkol Čechů tuto humanitu dále vyvíjet a dovést k nejlepší podobě, protože přinesla českému národu jeho identitu, oprávněnost jeho existence. V této humanitě

⁹Tomáš G. Masaryk, *Jan Hus*, Praha 1990, s. 43.

¹⁰Tomáš G. Masaryk, *Česká otázka*, Praha 1969, s. 220.

¹¹Tomáš G. Masaryk, *Palackého idea národa českého*, Praha 1926, s. 50.

¹²Viz Tomáš G. Masaryk, *Světová revoluce*, Praha 1925.

¹³Takto T. G. Masaryk, Masarykova česká filosofie, in: Miloš Havelka (ed.), *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, Praha 1995, s. 575–598.

Masaryk vidí budoucnost nejen českého národa, ale nakonec celého lidstva.

Evangelíci

Pro českého evangelíka byl tento výklad českých dějin samozřejmě velmi přitažlivý, protože jako příslušník malé menšiny v českých zemích v něm prožíval uznání tím, že jeho identita se úzce spojila s identitou českého národa. Už nebylo vůbec důležité, že v 19. a ještě víc ve 20. století představoval v podstatě zanedbatelnou menšinu, ale jako potomek Českých bratří patřil do toho nejlepšího, co vůbec národ český vytvořil a prožil. Jeho víra byla integrální součástí smyslu a poslání českého národa, jeho společenství bylo viditelným znakem národního vyvolení, které bylo potvrzeno národními dějinami.

Od začátku Československé republiky se tedy většina českých evangelíků ztotožnila s nacionalistickým pojetím českých dějin. První sněm ČCE, v nadšení typickém pro první měsíce po vyhlášení samostatné Československé republiky, vydal prohlášení, které důrazně potvrdilo pojetí dějin spásy v české historii:

Všem Čechům, obeznámeným s dějinami českého národa, jest společné vědomí, že mezi církví římsko-katolickou a českým rodem jest staletý a hluboký rozpor. ... Rozpor ten působí zlobně na vědomí i charakter národní, jest českým neštěstím a nebezpečím české svobody. ... vlastně všichni Češi jsou potomky církvi husitských a dědici české reformace ... Česká víra není římská víra, nýbrž husitská, českobratrská. A proto kdo miluje památku otců ..., připoj se k církvi husitské, a tak vrať se k víře svých otců.¹⁴

V jiném prohlášení se tento výklad dějin spojil s osobou Tomáše Masaryka, který coby zakladatel státu je nazván Božím služebníkem a nástrojem:

Český ev. lid vítá s neskonalou radostí osvobození československého národa a zřízení československé republiky. Jestliže které vrstvy národa našeho trpěly porobou, byl to jistě český ev. lid. Pohroma bělohorská před 300 lety nás zotročila politicky i národně i sociálně a nad to i nábožensky. A právě náboženské zotročení svědomí našeho lidu bylo nejhroznější ve svých důsledcích, ježto porušilo duchovní náš život i charakter našeho lidu. A tím se nás dotklo nejcitelněji až v samých kořenech našeho bytí. (...) Děkujeme z hloubi duší svých všem mužům, kteří tak úsilovně a statečně o svobodu národa našeho za hranicemi pracovali, zvláště pak T. G. Masarykovi, který byl předním služebníkem a nástrojem Božím k dosažení svobody českého národa.¹⁵

¹⁴*Ustavující generální sněm českobratrské církve evangelické, konaný v Praze dne 17. a 18. prosince 1918.* Praha 1919, s. 57–8.

¹⁵Tamtéž, s. 16–17.

Prvním, kdo na sněmu udával tento nacionalistický tón, byl Josef Souček, který měl záhy být zvolen do nejvyššího úřadu nové církve. Ve své zahajovací řeči jasně podtrhl ztotožnění českého evangelíka s českým národem:

Neboť obnovený český stát znamená přemožení Bílé hory a jejích dědiců; on navazuje na stav předbělohorský a na stát husitský. On jest dědic české reformace tak jako naše církev. (...) Proto jest naše církev národní česká církev v plném smyslu slova. A kdyby nás bylo ještě méně, jsme my církví národní a nikdy ne církve římská. Jsme národní svým původem, svými tradicemi, stejnými s národem osudy, ponížením a utrpením, stejnými tužbami, stejným duchem svobody a rovnosti.¹⁶

Josef L. Hromádka

V druhé polovině 20. let tento velmi agilní a propagandistický tón z evangelického žargonu vymizí. Možná bylo štěstí pro ČCE, že tento slovník převzala a rozvíjela velmi účinně Československá církev, která tímto způsobem nastavila ČCE jakési zrcadlo. Rudolf Řičan byl toho názoru, že větší zásluhu za vystřízlivění evangelíků z nacionalistického snění má Josef Lukl Hromádka. Mělo to souviset s jeho důrazem na biblickou zvěst a odmítnutí liberální teologie v druhé polovině první republiky.¹⁷

To ovšem vyvolá otázku, jak se Hromádka stavěl k fenoménu národa, nacionalismu a hlavně k myšlence metafyzického původu národních dějin a jejich směru a smyslu.

Hromádka určitě nebyl žádný laciný vlastenec, ale také nebyl prost některých rysů národoveckého myšlení. Celý život byl velkým obdivovatelem Masaryka, o kterém napsal svou první velkou studii. Vyjadřoval se kriticky ke zlomkovitosti Masarykova filozofického díla, nicméně vyslovil jasný souhlas s pojetím českých dějin, které Masaryk držel. I později se k němu neustále vracel jako k jednomu ze zdrojů svého teologického a politického myšlení. Masaryk byl pro něj velikán kvůli svému velkému projektu o českých dějinách a české identitě, který Hromádkovi imponoval pro propojování nadčasovosti a dějinného vývoje. To, na co si Masaryk troufl, tj. vyčíst z dějinných událostí hlubší, metafyzický smysl, bylo v Hromádkově životě tématem až do konce. A byl to důvod, proč ho kritizoval např. Karl Barth.¹⁸

¹⁶Tamtéž, s. 12–13.

¹⁷Rudolf Řičan, *Od úsvitu reformace k dnešku*, Praha 1948, s. 371.

¹⁸Viz Martin Rohkrämer (ed.), *Freundschaft im Widerspruch, Der Briefwechsel zwischen Karl Barth, Josef L. Hromádka und Josef B. Souček 1935–1968*, Zürich 1995, s. 212nn.

Po pohřbu Tomáše G. Masaryka měl Hromádka na shromáždění YMCA smuteční řeč, která potom vyšla knižně. V ní se snažil o vystižení významu TGM, který viděl ve třech oblastech. Druhý a třetí bod byly nadepsány „Masaryk učí, jak pracovat“ a „Masaryk léčí moderního člověka“. V tom Hromádka rozváděl Masarykovy pohledy na význam tzv. drobné práce a na moderní beznáboženskou kulturu. První bod je pro debatu o českém, evangelickém nacionalismu nejzajímavější: „Masaryk – učitel češství.“ Hromádka pojmenoval už na začátku svého vystoupení to nejdůležitější:

Nezapomeňte nikdy, že nás chtěl učinit nositeli velikého poslání! Odedávna nás učil pojímat češství (nebo českoslovenství) jako výraz nejvznešenějších, všelidských tužeb, jako boj o člověka a jeho důstojnost, svéprávnost a duševní šlechtictví. U něho jsme se učili naplňovat pojem národa a vlasti hlubokým a bohatým obsahem, tím, co pro nás vybojovali vedoucí duchové naší civilizace.¹⁹

Hromádka tady použil své oblíbené slovo, které se u něj vyskytuje tam, kde se spojují dějiny se smyslem: my máme poslání – jako církev, jako národ. Podle něj našel Masaryk smysl a poslání pro českou identitu u „velkých duchovních představitelů a vůdců československého lidu“, totiž u Husa, Žižky, Chelčického a Komenského – na poslední dva Hromádka často odkazuje v svých spisech. Masaryk vychovával k pravému češství tím, že učinil ideály, hodnoty a naděje těchto ikon českých dějin obsahem české identity, říkal Hromádka. Češství je tedy věc hodnot, které mají odkazovat k vyšším ideálům a realitám a které určují poslání Čechů ve světě. Proto uzavírá tuto kapitolku takto: „Být Čechem nebo Čechoslovákem znamená podle Masaryka mít úctu k člověku, bratrsky se starat o bližního, věřit, že nás jen pravda a láska vysvobodí. Cesta pravdy, služby, důvěry a lidskosti – to je jediná cesta k národnímu společenství“.²⁰

Ve dvou spisech, které Hromádka napsal bezprostředně po válce, se podobné myšlenky vracejí. První vyšel s názvem *Naše dnešní orientace* a byla to rovněž edice přednášky, kterou Hromádka měl na začátku září r. 1945. První část uvádí argumentaci o politickém směřování země v poválečné době. Mnichovská dohoda z r. 1938 je podána jako znamení bezmocnosti západní, liberální demokracie, a výsledek války jako vítězství komunistického Sovětského svazu, který má nyní budoucnost. Nastala doba nová, kdy je třeba najít novou orientaci. Při tomto hledání v průlomové době sociální revoluce nám může opět pomoci Tomáš Masaryk, říká Hromádka, a tak se vrací k obsahu české identity.

¹⁹J. L. Hromádka, *Pochodeň Masarykova*, Praha 1938, s. 3–4.

²⁰Tamtéž, s. 12.

Češství je způsob, kterým čeští nebo slovenští lidé zápasili a bojovali právě o to, aby člověk na této zemi vybudoval si jakýs takýs slušný chrám práva, spravedlnosti, bratrství a míru. Nemůžeme tento způsob nebo výsledky boje ztotožňovat s tím, co nazýváme královstvím božím. Království boží je dílo boží, civilisace je dílo lidské. Ale přece jenom v našich dějinách jest určitý způsob, kterým jsme se zápasu o Boží věci účastnili. Najít, vystihnouti, co nám dodává zvláštního poslání, co nám umožňuje, abychom si pomáhali a pomáhali ostatnímu světu, je náš veliký úkol i do dob příštích.²¹

Opět se hlásí pojem poslání, tentokrát dokonce jako zvláštní, nezastupitelné, které se má vztahovat k okolnímu světu. Do něho mohou – nebo mají – Češi přinést to, co povznáší společenství: láska, právo, spravedlnost, bratrství, mír.

Lze namítat, že jsou to citáty ze dvou méně významných spisů JLH, ze dvou brožurek, které nemohou prezentovat myšlení JLH vyváženě a seriózně. Brožurky se ovšem tiskly ve větším množství, protože se zřejmě předpokládalo, že budou hojně čteny. Ale důležitější možná je, že se argumentace o poslání národa v nadčasovém významu objevila ve spise, kde Hromádka nemluví jen sám za sebe, ale za ČCE. Jsou to známé *Zásady českoobratrské církve evangelické* z r. 1946, které jsou ovšem téměř totožné s původními *Zásadami* z r. 1932.

Dokument má oddíl o „našich úkolech ve světě“, kde se mluví i o národě v životě křesťanově.²² Hned na začátku je sice řečeno, že církev není národnostní a že slovo Boží je pro všechny národy. Pak ale se objeví pojem poslání: „Ale stejně uznáváme, že každý národ má podle plánů Božích své osobité poslání. Pokorně přijímáme své místo ve svém národě.“ ČCE chce mít v národě i kritickou roli: „Církev naše chce varovati národ před národní pýchou a zpupností a před slepým vlastenectvím, které pohansky uctívá národ.“

Pak se dokument pokusí o popis toho, co je poslání českého národa, které je dané Bohem:

A právě proto jsme povoláni k tomu, abychom ve světle Slova Božího zkoumali *zvláštní poslání národa*. Věříme, že v dějinách našeho lidu se projevují znaky toho, k čemu Bůh náš národ určil. Býti Čechem neznamená podle našeho názoru jen mluvit česky a účastnit se národních podniků, nýbrž vystihovat ty plány a cíle, které Bůh postavil před národ. Odmítáme každý směr a názor, který vidí úkol našeho národa jen v rozmachu jeho přírodních sil a v násilném rozpětí navenek. To je názor pohanský. Poslání našeho národa je ve službě Kristově a v úsilí o Kristovy řády ve všech odvětvích životních. Proti hravé a lehké zbožnosti českého katolického prostředí chceme národ náš uvést pod jeho evangelia Kristova. To je pravá cesta ke svobodě, pokoji a pravému štěstí.²³

²¹ J. L. Hromádka, *Naše dnešní orientace*, Praha 1945, s. 25.

²² *Zásady*, s. 51 násl.

²³ J. L. Hromádka, *Zásady Českoobratrské církve evangelické*, Praha 1946 (4. vydání), s. 52.

Hromádkova ruka je docela jasně znát ve formulacích a myšlenkách. Svět je rozdělen na národy – Zásady neuvádějí, jestli je národ součástí stvoření. Každopádně je poslání Bohem dané a projevuje se v dějinách národa. V případě českého národa je tady skrytý odkaz na českou reformaci a pojetí Božího zákona. Poslání českého národa je zastřeno katolickou zbožností, protože od dob Bílé hory nebylo možné národní poslání naplno prožívat. Je úkol ČCE, aby národu pomohla jasněji jeho poslání pochopit a realizovat. Evangelíci tedy vědí nejlépe o Božím poslání českého národa a v tomto ohledu jsou připraveni sloužit svému národu.

Závěr

Na dveře do Národního památníku na Vítkově a na svůj výklad českých dějin komunisté nepoužívali nové paradigma, ale využili již existující, které si upravili po svém. Tato adaptace však nemohla být příliš zevrubná, protože jinak by přišla o svou hlavní a nejdůležitější funkci, tj. nemohla by legitimizovat místo a nároky komunistického režimu v očích národní pospolitosti. Dveře tudíž nabízejí nacionalistický výklad českých dějin v tradici 19. století a první poloviny 20. století, který je doplněn o převrat v únoru 1948. Nejspíše v tom tkví klíč k úspěchu komunistické ideologie v prvním desetiletí po druhé světové válce.²⁴

Zde ovšem vyvstane závažná otázka. Komunistické pojetí českých dějin a evangelické pojetí jdou jaksi paralelně. Jistěže se mezi nimi vyskytují velké rozdíly, ale jejich základní schéma je totožné. Smysl, poslání, obsah dějin českého národa je zakódován v období české reformace, která představuje naplnění tužeb a vnitřní logiky českých dějin. Výklady se různí v tom, jestli je to období víc revoluční, jestli se v něm zápasilo o nové pojetí humanity, ale je jednota ve finálním posudku: je potřeba se k němu vrátit, abychom jako národ našli naplnění a osvobození.

Je pak otázkou, jestli byla evangelická církev v 50. letech právě kvůli této příbuznosti v chápání původu, smyslu a poslání českého národa daleko náchylnější pro svody komunistického režimu než římskokatolická církev, která spíše musela nést důsledky zneužívání Palackého pojetí českých dějin.

Na začátku 21. století zeje Vítkov prázdnotou. Je to místo, které jako žádné jiné svědčí o bezradnosti na konci velkého projektu českého mesiánu. Jakoby nikdo moc nevěděl, co s tím zhmotněným pojetím dějin

---

²⁴Viz např. Bradley F. Abrams, *The Struggle for the Soul of the Nation, Czech Culture and the Rise of Communism*, Oxford 2004.

„Česká víra není římská víra, nýbrž husitská, českobratrská“

a identity, ačkoli je to jedno z nejhezčích míst v Praze. Je to z důvodu rozpačitosti nad zneužitelností onoho smyslu a poslání českého národa? Národní památník má projít rekonstrukcí, aby se přizpůsobil 21. století. Bude to test, zda je možná re-invence pojetí českého národa.